

۱۵۳۱ دانشگاه مجازی المصطفی ﷺ

سرشناسه:	عندلیب، حسین، ۱۳۶۵ -
عنوان و نام پدیدآور:	مراقبه در عرفان اسلامی و عرفان‌های هندی / حسین عندلیب.
مشخصات نشر:	قم: مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ، ۱۳۹۷.
مرجع تولید:	دانشگاه مجازی المصطفی ﷺ
مشخصات ظاهری:	۳۳۶ ص.
شابک:	۹۷۸-۶۰۰-۴۲۹-۵۵۱-۲
وضعیت فهرست نویسی:	فیپا
یادداشت:	کتابنامه: ص. ۳۴۹.
موضوع:	ذکر عرفانی؛ Sufi meditations
موضوع:	عرفان هندو؛ Mysticism -- Hinduism؛ عرفان؛ Mysticism
موضوع:	عرفان -- مطالعات تطبیقی؛ Mysticism -- Comparative studies
شناسه افزوده:	جامعه المصطفی ﷺ العالمية، مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ
شناسه افزوده:	Almustafa International University / Almustafa International Translation and Publication center
رده بندی کنگره:	BL۸۵/ع۹م۴۱۳۹۷
رده بندی دیویی:	۲۹۹/۹۳
شماره کتابشناسی ملی:	۵۵۱۷۴۹۵

مراقبه در عرفان اسلامی و عرفان‌های هندی

مؤلف: حسین عندلیب

چاپ اول: ۱۳۹۷ ش / ۱۴۴۰ ق

ناشر: مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ

● چاپ: نازجستان ● قیمت: ۴۱۰۰۰۰ ریال ● شمارگان: ۵۰۰ نسخه

● ایران، قم، خیابان معلم غربی (حجتیه)، نیش کوچه ۱۸

تلفن: +۹۸ ۲۵ ۳۷۸۳۶۱۳۴ دورنگار: داخلی ۰۱۰۵-۳۷۸۳۹۳۰۹

● ایران، قم، بلوار محمدامین، سه‌راه سالاریه. تلفن: +۹۸ ۲۵ ۳۲۱۳۳۱۰۶

 <http://buy-pub.miu.ac.ir>

 @pub_almostafa

● ناظر گرافیک: مسعود مهدوی
● ناظر چاپ: نعمت‌الله یزدانی
● صفحه‌آرا: سید محسن عمادی مجد

● مدیر انتشارات: سید اباذر هاشمی هریکتندی
● مدیر تولید: جعفر قاسمی ابهری
● ناظر فنی: محمد باقر شکری

مراقبه در عرفان اسلامي و عرفان هاي هندي

حسين عندليب

دانشگاه مجازی
المصطفی صلى الله عليه وآله

سخن ناشر

با پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی و در عصر جهانی شدن ارتباطات، پرسش‌ها و چالش‌های نوینی در حوزه علوم انسانی فرا روی اندیشمندان مسلمان قرار گرفت که همه به نوعی برخاسته از مسئولیت دشوار حکومت در این عصر است؛ دورانی که پای بندی به دین و سنت در مدیریت همه جانبه کشورها بسیار چالش برانگیز می نماید. از این رو مطالعات و پژوهش‌های به روز، جامع، منسجم و کاربردی در حوزه دین، بر اساس معیارهای معتبر جهانی و عمق و اصالت اندیشه‌های ناب، بایسته و ضروری است و جلوگیری از انحرافات فکری و تربیتی پژوهندگان حوزه دین، مهم و مورد عنایت تمامی بنیان‌گذاران این شجره طیبه، به ویژه معمار بزرگ انقلاب اسلامی، امام خمینی علیه السلام و مقام معظم رهبری (دام ظلّه العالی) می باشد. «جامعة المصطفی علیه السلام العالمية» برای تحقق این رسالت خطیر و در مسیر نشر معارف ناب محمدی علیه السلام «مرکز بین المللی ترجمه و نشر المصطفی علیه السلام» را تأسیس کرده است.

در پایان لازم می دانیم تلاش همه عزیزانی را که در نشر این کتاب سهمی داشته اند، سپاس گزارده، ارباب فضل و معرفت را به یاری بخوانیم تا ما را از دیدگاه‌های سازنده خویش بهره مند سازند.

مرکز بین المللی

ترجمه و نشر المصطفی علیه السلام

پیش‌گفتار

معنویت همواره گم شده انسان در طول تاریخ بوده و این پیام ماندگار انبیای الهی علیهم‌السلام است که در گوش اعصار پیچیده و انسان را به زندگی جاودانی دعوت می‌کند؛ پیامی که در آن به تمامی نیازهای مادی و معنوی انسان و رشد کامل ابعاد وجودی او اندیشیده شده و معرفتی الهی که می‌تواند همه جنبه‌های زندگی انسان را دگرگون ساخته و زندگی جدیدی را بنا نهد.

دانشگاه مجازی المصطفی صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم

می‌کوشد تا با بهره‌گیری از روش‌های نوین فناوری اطلاعات و ارتباطات، پیام الهی خاتم پیام‌آوران حضرت محمد مصطفی صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم و پیروان راستین ایشان را در اختیار علاقه‌مندان در هر نقطه خاکی قرار دهد تا سرآغازی برای زندگی الهی و پاک انسان معاصر باشد.

معاونت پژوهشی و تولید دانشگاه مجازی المصطفی صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم

با همکاری گروه‌های علمی و صاحب‌نظران برای پاسخ‌گویی به نیاز حقیقت‌طلبان و معرفت‌جویان، متون آموزشی و کمک‌آموزشی مورد نیاز را به زبان‌های مختلف تولید و ترجمه نموده تا در رشته‌های آموزشی مورد

استفاده فراگیران قرارگیرد و با توجه به استقبال و درخواست عموم علاقه‌مندان، اقدام به چاپ متون یادشده کرده است.

این اثر با عنوان «مراقبه در عرفان اسلامی و عرفان‌های هندی» که با رویکردی پژوهشی توسط استاد گران‌قدر حجت‌الاسلام دکتر حسین عندلیب به زیور طبع آراسته شده، اثری با مبنای عرفانی-کلامی است که با بیانی استنادی تنظیم شده است.

بدین وسیله از جناب استاد و سایر همکارانی که در تنظیم این اثر کوشیدند، به ویژه حجت‌الاسلام دکتر محمدتقی فعالی و دکتر مهدی اسلامی که ارزیابی اثر را بر عهده داشتند، قدردانی می‌نماییم.

«خانه‌های خود را دانشگاه اسلامی کنیم».

دانشگاه مجازی المصطفی ﷺ

معاونت پژوهش و تولید محتوا

<http://ou.miu.ac.ir>

فهرست

مقدمه	۱۵
۱. کلیات و مفاهیم	۱۹
گفتار اول: کلیات	۱۹
گفتار دوم: تعاریف اصطلاحات و مفاهیم عرفانی	۲۶
۱. اصطلاحات و مفاهیم در عرفان اسلامی	۲۶
الف) معنای لغوی تصوف	۲۶
ب) معنای اصطلاحی تصوف	۲۶
ج) معنای لغوی و اصطلاحی عرفان	۲۸
د) عرفان اسلامی	۳۱
ه) عرفان نظری و عرفان عملی	۳۵
و) مراقبه	۳۹
ز) محاضره	۳۹
ح) تفکر	۴۱
ط) تقوا	۴۲
ی) مکاشفه	۴۴
ک) مشاهده	۴۵
ل) عوالم سه‌گانه	۴۷
م) اعیان ثابتة	۴۹
ن) جمع، جمعیت خاطر و جمع‌الجمع	۵۱

- س) احدیت و واحدیت ۵۴
- ع) عما، حضرت علمیه عمائیه ۵۵
۲. اصطلاحات و مفاهیم در عرفان هندی ۵۷
- الف) هندوئیسم ۵۷
- ب) هندوئیسم نوین ۵۹
- ج) مکتب روان‌شناسی یا یوگا دارشانا ۶۰
- یوگا (جوگ) ۶۲
- دارما ۶۴
- نیروانا ۶۵
- دهارنا ۶۵
- دیانا ۶۶
- سامادهی ۶۶
۲. مبانی نظری مراقبه ۶۹
- مبانی خداشناسی مراقبه در عرفان هندی ۶۹
۱. خدایان هندوئیسم ۶۹
۲. وحدت وجود ۷۰
- الف) وحدت وجود از منظر مفسران مکتب ودانته ۸۰
- ب) بیان دو تفسیر مختلف از وحدت وجود در اوپانیشادها ۸۲
۱. تفسیر شانکارا ۸۲
۲. تفسیر رامانوجا ۸۵
- مبانی هستی‌شناختی و انسان‌شناختی مراقبه در عرفان هندی ۸۸
۱. کارما و تناسخ ۸۸
۲. اصل رنج ۸۹
۳. کندالینی و چاکراها ۹۰
- مبانی معرفت‌شناختی مراقبه در عرفان هندی ۹۳
۱. منابع سه‌گانه معرفت ۹۳

۲. چگونگی حصول معرفت ۹۵
۳. انواع معرفت ۹۶
۴. غایت معرفت ۱۰۱
۵. غایت الغایة معرفت؛ نیروانه ۱۰۵
- مبانی خداشناسی مراقبه در عرفان اسلامی ۱۰۷
۱. وحدت وجود ۱۰۷
۲. مسئله تجلی ۱۰۹
- الف) تجلی در روایات اسلامی ۱۰۹
- ب) تجلی از دیدگاه عرفا ۱۱۱
- مبانی هستی‌شناختی و انسان‌شناختی مراقبه در عرفان اسلامی ۱۱۶
۱. حرکت جوهری ۱۱۶
- الف) حرکت جوهری و مراقبه ۱۱۷
- ب) حرکت جوهری و بطلان تناسخ ۱۱۸
- ج) مراتب نفس و تکامل آن ۱۱۸
- یکم: عقل عملی ۱۲۰
- دوم: عقل نظری ۱۲۱
۲. مسئله فنا ۱۲۴
- الف) فنای ذاتی در روایات اسلامی ۱۲۶
- ب) فنای ذاتی از دیدگاه عرفا ۱۲۹
- ج) کیفیت مقام فنا ۱۳۱
- د) نهایت فنا؛ عالم عما ۱۳۷
- ه) مسئله فنا و خطورات ۱۴۲
- یکم: نفی خواطر همراه با ذکر یا تمرکز بر اشیای مادی ۱۴۴
- دوم: انواع خطورات ۱۴۹
- سوم: نفوذ جنیان و شیاطین به جای فرشتگان ۱۵۱
- و) مسئله فنا و شطحیات ۱۵۴

- ۳ . مسئله وحدت در نیستی ۱۵۶
- ۴ . مسئله از بین رفتن تعین ۱۶۰
- مبانی معرفت‌شناختی مراقبه در عرفان اسلامی ۱۶۴
- مکاشفات عرفانی؛ انواع و معیار سنجش ۱۶۴
- الف) کشف معنوی و مراتب آن ۱۶۶
- ب) معیار سنجش مکاشفات عرفانی ۱۶۸
- مطالعه موردی: تجربه دینی و انواع آن ۱۷۱
- تجربه‌های عرفانی ۱۷۴
- الف) عرفان آفاقی وحدت ۱۷۴
- ب) همگرایی یا واگرایی ۱۷۵
- ج) عرفان وحدت‌گرایانه انفسی ۱۷۵
- د) عرفان خداپاورانه انفسی ۱۷۵
- ۳ . مراقبه در عرفان اسلامی ۱۷۷
- گفتار اول: مبانی و ابعاد مراقبه ۱۷۷
- ۱ . مفهوم‌شناسی ۱۷۷
- ۲ . مراقبه در قرآن کریم ۱۷۸
- ۳ . مراقبه در روایات اسلامی ۱۸۴
- ۴ . مراقبه در بنان و بیان عرفا ۱۸۹
- ۵ . جایگاه مراقبه در عرفان اسلامی ۱۹۵
- ۶ . حقیقت مراقبه ۲۰۱
- ۷ . ضرورت مراقبه ۲۰۲
- گفتار دوم: گونه‌شناسی مراقبه ۲۰۴
- ۱ . مراقبه عمومی خلقی ۲۰۵
- ۲ . مراقبه تکلیفی ۲۰۶
- ۳ . مراقبه خاص ۲۰۶
- ۴ . مراقبه شرعی ۲۰۷

۲۵۸	۵. مراقبه ایمانی.....
۲۵۹	۶. مراقبه حقی.....
۲۱۶	گفتار دوم: مراقبه در ساحت تفکر.....
۲۱۹	۱. دیدگاه قرآن و سنت درباره تفکر.....
۲۲۰	الف) نعمت عقل و تعقل، فکر و تفکر.....
۲۲۲	ب) موضوعاتی که باید در مورد آنها تفکر کرد.....
۲۲۶	ج) مراتب و مراحل تفکر و تعقل.....
۲۲۷	۲. نتایج تفکر و تعقل.....
۲۲۹	۳. دیدگاه عرفا درباره تفکر و تعقل.....
۲۳۳	گفتار چهارم: نتایج و پیامدهای مراقبه.....
۲۳۳	۱. مراقبه و فنا.....
۲۳۴	۲. مراقبه و تجلی.....
۲۳۴	۳. مراقبه و مکاشفه.....
۲۳۵	۴. امنیت مراقبه.....
۲۳۷	۴. مراقبه در عرفان‌های هندی.....
۲۳۷	گفتار اول: آشنایی با ادیان زنده در هند.....
۲۳۷	۱. هندوئیسم.....
۲۴۱	۲. بودیسم.....
۲۴۴	۳. جینیسم.....
۲۴۷	گفتار دوم: آشنایی با اصول، اهداف و طرق رستگاری در هندوئیسم.....
۲۴۷	۱. اصول هندوئیسم.....
۲۴۷	الف) برهمن.....
۲۴۸	ب) آتمن و جیوه.....
۲۴۹	ج) مایا.....
۲۴۹	د) کارما یا کردار.....
۲۴۹	ه) سمساره یا تناسخ.....

- ۲۴۹..... (و) موکشا یا رهایی
- ۲۵۰..... (ز) اهینسا یا بی‌آزاری
- ۲۵۰..... (ح) جنانا یا دانایی
- ۲۵۱..... ۲. اهداف هندوئیسم
- ۲۵۱..... الف) کامه (لذت و کامرانی)
- ۲۵۲..... ب) رته یا جاه و ثروت
- ۲۵۲..... ج) درمه (شریعت و دین‌داری)
- ۲۵۲..... د) موکشا (رهایی و رستگاری)
- ۲۵۳..... ۳. طرق چهارگانه رستگاری هندوئیسم
- ۲۵۳..... الف) کرمه مارگه (طریق عمل)
- ۲۵۳..... ب) جنانه مارگه (طریق علم)
- ۲۵۴..... ج) بکتی مارگه (طریق عشق)
- ۲۵۴..... د) یوگا مارگه (طریق ریاضت)
- ۲۵۵..... گفتار سوم: مراقبه در عرفان‌های هندی
- ۲۵۶..... ۱. مکتب یوگا
- ۲۵۷..... الف) هدف حقیقی یوگا
- ۲۵۸..... ب) روش‌های یوگا
- ۲۵۹..... ج) مراحل هشت‌گانه یوگا
- ۲۷۴..... د) بررسی آثار مراقبه یوگا
- ۲۷۴..... یکم: موهوم‌انگاری و پوچ‌گرایی
- ۲۷۹..... دوم: آثار خطرناک پزشکی
- ۲۸۰..... سوم: سلطه‌پذیری
- ۲۸۲..... ۲. مکتب ودانتا (اتر میمانسا درشنه)
- ۲۸۹..... ۳. مکتب بهکتی
- ۲۹۲..... ۴. مراحل مراقبه در اوپانیشادها
- ۲۹۵..... ۵. مراقبه در هندوئیسم نوین

۲۹۸	۶. مراقبه از دیدگاه اشو.....
۲۹۸	الف) مراحل مراقبه
۳۰۰	ب) مکان مراقبه
۳۰۰	ج) زمان مراقبه
۳۰۱	د) تعالیم اشو در مسیر مراقبه
۳۰۱	یکم: سکس؛ مقدمه مراقبه و بی ذهنی
۳۰۲	دوم: آموزش سکس از ابتدای کودکی؛ راهی برای کاهش عطش جنسی
۳۰۳	سوم: ضدیت با ازدواج
۳۰۴	چهارم: رقص و پایکوبی
۳۰۴	پنجم: نتیجه مراقبه اشو: خدا شدن و پوچی زندگی و دنیا
۳۰۵	تأثیر مراقبه هندی در غرب
۳۰۹	۵. جمع بندی و نتیجه گیری
۳۰۹	شباهت ها و تفاوت ها در مبانی نظری و بنیانی
۳۰۹	۱. مفهوم خدا و خدامحوری
۳۱۶	۲. مفهوم درون نگری
۳۱۸	۳. مفهوم وحدت وجود
۳۱۹	شباهت ها و تفاوت ها در مراحل و راه های مراقبه
۳۲۰	شباهت ها و تفاوت ها در کشف و شهود
۳۲۲	پیشنهادها و کاربردها
۳۲۵	کتابنامه

مقدمه

یکی از نیازهای فطری بشر، نیاز به معنویت است. انسان‌ها همواره و در طول تاریخ این نیاز را در وجود خود احساس کرده‌اند و هر یک به دنبال تأمین این نیاز بوده‌اند.

خداوند متعال با علم به این نیاز، اولین انسان را پیامبر قرارداد تا انسان از همان روز اول دارای هدایت‌گر و نشان‌دهنده راه معنویت و تعالی باشد؛ لذا پیامبران الهی و ائمه معصومین علیهم‌السلام یکی از مهم‌ترین وظایف خود را تبیین امور معنوی و شیوه‌های ارتباط بشر با پروردگاردانسته، همواره مردم را به این مهم دعوت کرده‌اند.

در این میان پیامبر بزرگوار اسلام صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم که آخرین پیامبر الهی است، رسالت سنگینی به دوش داشتند؛ چرا که مبلغ دین خاتم بودند و نیاز بود که کامل‌ترین و آخرین برنامه معنوی را به انسان‌ها عرضه کنند؛ به نحوی که رنگ زمان و مکان موجب کهنگی آن تعالیم نشود.

از همین روی بخش مهمی از سیره و سخنان نبی مکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم و ائمه هدی علیهم‌السلام به تبیین امور معنوی پرداخته شده و به زیبایی این مقوله مهم را توصیف نموده‌اند.

در مقابل معنویت الهی که سفیران وحی و عصمت آن را ترویج و تبلیغ

می‌کردند، نوعی معنویت بدلی و جعلی نیز به وجود آمد که در طول تاریخ نام‌های مختلف به خود گرفت. امروز با به بن‌بست رسیدن اندیشه‌های ملحدانه و غیرتوحیدی، خود را در قالب شبه‌جنبش‌های معنوی نوپدید به منصفه ظهور رسانده است.

این شبه‌جنبش‌ها به جنبش‌های شرقی و غربی تقسیم می‌شوند. یکی از مهم‌ترین آموزه‌های آنها مراقبه است.

مراقبه‌ای که در بیشترین جریان‌ها تبلیغ و ترویج می‌شود، ریشه در آموزه‌های عرفان‌های هندی دارد؛ از همین روی بررسی و تبیین مراقبه در عرفان‌های هندی، ماهیت مراقبه در شبه‌جنبش‌های معنوی نوپدید را نمایان می‌کند.

در این پژوهش به منظور تبیین صحیح تفاوت‌های مراقبه در مکتب عرفان اسلامی و عرفان‌های هندی، ابتدا به تبیین مراقبه در عرفان اسلامی پرداخته و نیز مراحل، نتایج و اهداف آن تبیین شده است. سپس به توضیح و تشریح مراقبه در عرفان‌های هندی پرداخته شده و مراحل، نتایج و اهداف آن تبیین شده است.

پس از آن بررسی آسیب‌شناسانه و نقد مراقبه در عرفان‌های هندی با رویکرد تبیینی لحاظ شده و در پایان شباهت‌ها و تفاوت‌های مراقبه از دیدگاه دو مکتب عرفان اسلامی و عرفان‌های هندی تبیین شده است.

امید است تلاش صورت گرفته مورد رضایت پروردگار متعال و امام حاضر حضرت بقیت الله الاعظم علیه السلام قرار گیرد و بتواند گوهر معنوی و گران‌قدر مراقبه را به خوبی توصیف کند؛ به نحوی که از این‌همانی و همسان‌انگاری با مراقبه هندی جلوگیری نماید.

در پایان لازم می‌دانم از همه سروران ارجمند به ویژه حضرت
حجت الاسلام نائیکی، حجت الاسلام دکتر آذربایجانی، حجت الاسلام
دکتر حسینی (رئیس محترم دانشگاه مجازی المصطفی ص ع و آ لله)، دکتر
سیاحت اسفندیاری (معاون پژوهشی و تولید دانشگاه مجازی
المصطفی ص ع و آ لله)، حجت الاسلام مظاهری سیف، حجت الاسلام دکتر
فعالی و دکتر اسلامی (ارزیابان محترم) و سایر عزیزانی که در به ثمر نشستن
این اثر کمال همکاری و عنایت را مبذول فرمودند و نیز حمایت‌های
همسرم تشکر و قدردانی نمایم.